

Autor: Katerina Duda
Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Sociologija, 1. godina
katerinaduda@gmail.com

UDK 316. 723
Datum prihvaćanja:
18. 10. 2008.

Graffiti writing kao oblik subkulturne prakse

SAŽETAK

Subkulturna skupina graffiti writing, koja nosi etiketu delinkventne, prepoznaje se po ostavljanju tragova po gradskim fasadama. Cilj graffiti writinga isključivo je pisanje svog nadimka, ostavljanje traga u što većoj količini i što savršenije u odnosu na pravila izričaja writinga. Slova i riječi postaju isključivo vizualni znak koji će writeru dati zasluženi integritet. Kao posebno zanimljivi spominju se odnosi unutar skupine temeljeni na strogo određenoj hijerarhiji i kodiranom ponašanju. Jednako tako, promatrajući writing u kontekstu hip-hop kulture, koja je vrlo često rodno određena, zanimljivo je pitanje odnosa prema rijetkim writericama. Kako je izvorno nastao u siromašnom društvu, materijali za crtanje najčešće su bili ukradeni; tako se među writerima do danas razvila vlastita koncepcija privatnog i javnog, dobrog i lošeg. Paradoks je u tome da pokret, koji je nastao kao underground, kao nešto nedopustivo i u sukobu sa zakonom, danas možemo naći kao dio kulturnog mainstreama. Taj ulazak graffiti writinga u mainstream zaslužan je za njegov nestanak u izvornom smislu. Pokret koji je danas prisutan prije se može nazvati post-writingom, ne samo zbog njegove komercijalizacije već i zbog promjene samog koncepta writinga. Tendencija prema sterilizaciji i elitizaciji gradova, gdje nadzor prostora videokamerama postaje gotovo neizbježan, ujedno uzrokuje i nestajanje jedne subkulturne skupine.

KLJUČNE RIJEČI

subkulturne skupine, graffiti writing, hijerarhija, hip-hop kultura, privatnost, komercijalizacija, post-writing

Od slova do identiteta

Nazivajući ga mozaikom malih svjetova, Robert E. Park, jedno od istaknutijih ime-
na čikaške škole, u svom eseju pod nazivom
The City (1915), grad definira ne samo kao
skupinu institucija, ulica i zgrada već i kao
stanje svijesti. Grad postoji kao urbana cjeli-
na u kojoj istovremeno postoji niz različitih
mikrosvjetova. Iako nisu direktno povezani,
interakcija je ipak prisutna te individuama

omogućuje brzo prebacivanje iz jednog mi-
ljea u drugi čime sam grad dobiva pustolov-
ni karakter, a iz već postojećih socijalnih od-
nosa nastaju novi, determinirani prostorom.

Studije subkultura poseban naglasak stavlja-
ju na socijalno-prostorne odnose, odnosno
one gdje na praksu, kreativnost, angažman i
odnose unutar pojedine subkulturne skupi-
ne prostor ima bitan utjecaj. Iako nije uvijek
slučaj, biti na mjestu, biti povezan s određe-

nom lokacijom pomaže u stvaranju subkulturnog identiteta. Identifikacija s mjestom, poput nogometnog kluba, terena ili stadiona, pomaže u stvaranju osjećaja pripadnosti, čak i ekskluzivnosti (Gelder, 1997). Promatrajući grad kao mjesto formiranja najrazličitijih subkulturnih skupina koje postaju usko povezane s gradskim prostorom i određenim punktovima, gdje mjesto postaje dio izražaja skupine i njezino utočište, gotovo je nemoguće izbjeći onu čija se praksa sastoji u obilježavanju gradskih ulica.

Parole, tekstovi i imena – jednim imenom, grafiti – neizbježan su dio gradskih pročelja gdje stopljeni s arhitekturom, utječu na estetiku grada. Dok gradske vlasti čine sve kako bi ih iskorijenile, a široj javnosti ne predstavljaju ništa više od nečitkog imena napisanog na zidu i još jednog oblika vandalizma, iza jednog običnog imena na gradskoj fasadi krije se cijeli mikrosvijet sa svojim kodeksima i pravilima.

Na samom početku potrebno je naglasiti razliku između napisanih parola i imena. Dok se pisanje parola može naći u praksi bilo koje subkulturne skupine kao sporedna i nevažna aktivnost, kod skupine poznate kao *graffiti writeri* pisanje vlastitog imena je osnovna preokupacija. Dok je cilj pisanja parola, *culture jamminga*, prenijeti poruku i preko gradskog prostora, odnosno ulice, ostvariti komunikaciju s javnošću, medijima ili pak vlasti, *graffiti writerima* nije u interesu angažman. Svrha nije prenošenje poruke, već isključivo pisanje svog nadimka, a jedina komunikacija koja je poželjna je ona s ostalim *graffiti writerima*. O grafitima kao parolama i sredstvu prenošenja poruke u ovom radu neće biti riječi, kao ni o *street artu* koji se bazira na lijepljenju naljepnica

(*stickers*), šablona (*stencils*), pisanju poruka, angažiranih ili ne, i crtanju likova. Jedina poveznica *graffiti writinga*, skraćeno *writinga*, *street arta* i *culture jamminga* je sredstvo, odnosno sprej ili marker. Problemi kojima će se ovaj rad baviti obuhvaćaju odnose unutar skupine *graffiti writera* s naglaskom na hijerarhiji, kao i pravilima ponašanja među *writerima*. Jednako tako, promatrajući ovaj pokret unutar i izvan konteksta hip-hopa kao izvorne kulture, bit će riječi i o komercijalizaciji i napuštanju *undergrounda* što dovodi do promjene izvorne ideje *graffiti writinga*, a ono što ostaje nazivam *post-writtingom*.

U svojoj studiji o subkulturi hipija i bikera Paul Willis uvodi termin homologije u studiji subkultura kako bi objasnio simboličku povezanost vrijednosti sa stilom života unutar jedne subkulturne skupine (Willis, 1978; Hedbig, 1979). Homologija pokazuje izuzetan red u strukturi pojedine subkulture, svaki element usko je povezan s ostalima, primjerice halucinogene droge s rock glazbom koje čine hipijevski način života.

U kontekstu hip-hop kulture, homologija je vidljiva u njezina četiri osnovna elementa: *MC-ingu* i *DJ-ingu* kao glazbi, *breakdancingu* kao plesu i *graffiti writingu* kao nekoj vrsti umjetničkog izražaja.¹ Sva četiri elementa povezana su mjestom i vremenom nastanka, kao i istim ciljem koji može poslužiti za opis osnovne ideje *graffiti writinga*. Upravo kao što svaki *MC* svojom elokventnošću teži tome da postane poseban, *DJ* što uspješnijem povezivanju ritmova, a *b-boy* svojim pokretima i plesom želi dospjeti na vrh, tako i svaki *writer* pisanjem svojeg imena želi biti zapažen po cijelom gradu, postati *king*, najbolji (Chaflant i Silver, 1983). Pose-

¹Često se spominje i peti element, *beatboxing*, gdje se ustima i uz pomoć ruku pokušavaju proizvesti najrazličitiji ritmovi koji također mogu biti podloga *MC-ju*. Isto tako *beatboxer* i *DJ* ne nastupaju uvijek uz pratnju *MC-ja*. Disciplina u kojoj *DJ* pokazuje vještinu mješanja ritmova naziva se *turntableism*.

ban stil (*flow*) kojim *b-boysi* plešu vidljiv je i u djelima *writera*, a cilj je dovesti ga do savršenstva, izbaciti ostale iz konkurencije, zavladati. Međutim, *graffiti writing* je element koji najviše odudara od hip-hop kulture. Ostali akteri ove kulture osobno ostvaruju komunikaciju s publikom dok kod *writinga* nije bitan *writer*, već njegov rad. Kao što će *MC* u svojoj pjesmi nebrojeno mnogo puta izreći svoje ime i raditi na vlastitoj propagandi, *writer* će svoje ime nebrojeno mnogo puta napisati nakon čega on osobno postaje nebitan, a jedino što ostaje je njegovo ime na zidu koje služi kao komunikacija s ostalim *writerima*.

Osnovni element u *graffiti writingu* jest slovo koje postaje isključivo vizualni znak gdje važna postaje njegova konstrukcija i estetika koju će sljedbenik ove prakse, *writer*, pokušati dovesti do što kvalitetnije razine na različite, ali ipak vrlo definirane načine (*Phase 2*, 1996). Pomno birajući slova, *writer* sam bira svoj nadimak, ime za ulicu – *tag*, koje će mu, napisano u što većoj količini i što savršenije u odnosu na pravila izričaja *writinga*, dati zasluženi integritet. Dakle, napisana imena po zidovima imaju jednu jedinu funkciju: dati do znanja da je *writer* prisutan, da identitetom stvorenim za ulicu želi pokazati da postoji i steći naklonost ostalih *writera*.

Prije detaljnijeg opisa skupine, potrebno je definirati nekoliko osnovnih disciplina i pojmova koji su bitni za razumijevanje *graffiti writinga*. Kaligrafsko ispisivanje *taga*, slično potpisivanju, naziva se *teganje* (*tagging*), dok se nacrtani mural naziva *piece*. Za razliku od *teganja* koje se manifestira na ilegalnim površinama, *writer* svoj *piece* može crtati i na onim legalnim što su ih odobrile gradske vlasti. Različit *piece*, ovisno kojem od pet osnovnih stilova pripada, onom jednostavnom, svima čitljivom ili pak onom kompliciranijem gdje se slovu dodaju elementi zbog kojih postaje nečitljivo običnom oku, kako bi dosegnuo određenu kvalitetu, uvijek mora sadržavati sljedeće elemente: *outline* (obrisnu liniju), *fill in* (boju unutar površine slova), *sjenu* ili *3D*, *second outline* (druga obrisna linija, za razliku od *outlinea*, ona obrubljuje i sjenu ili *3D*) i *hight lighte* (linije koje se povlače unutar površine slova, koriste se kako bi se postigao efekt sjaja).² *Teganjem* *writer* razvija specifičan stil rukopisa, a dodajući svom *tagu* elemente poput navodnika, zvjezdica, strelica ili *sainta* (aureole) čini ga manje ili više kompliciranim.³

Iz priloženog je vidljivo kako kod *writinga* postoje jasni kodovi, svaki čin popraćen je nizom pravila, od načina crtanja do pravila ponašanja. Pokret, koji se izvana čini sasvim jednostavan i besmislen, ima vrlo

² Pet osnovnih stilova: *block* (gdje je konstrukcija slova najbitnija, slova nalikuju onima na jumbo plakatima), *simple* (jednostavan, svima je čitljiv, za razliku od *blocka* slova imaju lagan *flow*, *semi-wild* (na prethodni stil dodaju se elementi tipa strelice i linije slova se lagano kompliciraju, no još uvijek su vrlo lako čitljiva), *wild* (slova se kompliciraju gotovo do nečitljive razine dodajući nove elemente) i *bubble style* (slova su slična balončićima, nacrtana iz što manje poteza, ovaj stil danas se koristi isključivo za crtanje *throwupa*, posebne kategorije u kojoj je bitno što brže ostaviti trag, najčešće za prelazak preko tuđeg rada).

³ Danas je aureola, nazvana *saint*, postala jedan od čistih i prepoznatljivih elemenata writerske ikonografije. Zanimljiva je priča o njezinom pravom značenju. Jedan od prvih *writera* u New Yorku, StayHigh 149 je, po uzoru na televizijsku seriju *The Saint Bids Diamonds*, koja se u to vrijeme emitirala, a čiji je zaštitni lik bio čovječuljak s aureolom na glavi (svetac) s motom *He will be back*, uz svoj tag počeo crtati cijelog čovječuljka. Time je htio poručiti da će se vratiti, odnosno da će se njegove tagove još vidati okolo. S vremenom se cijeli čovječuljak prestao crtati, ostao je samo *saint* (Cooper i Chalfant, 1984.). Jednako tako, svaki grad ima svoj prepoznatljiv stil. *Writer* se može razvijati u smjeru kojim se crta u New Yorku, Parizu, Berlinu ili primjerice Amsterdamu. Isto tako, zagovara *old* ili *new school*, stari ili novi koncept poimanja *writinga*.

širok opseg i obuhvaća cijeli niz elemenata, od vlastitog rječnika i problematike slova do stvaranja staleža, poštivanja kodeksa i inicijacija.

Graffiti writing kao mentalni sklop

Posebno su zanimljivi odnosi unutar skupine, oni među samim *writerima*. Prema *outsiderima*, odnosno javnosti, *writeri* imaju sličan stav onome koji Becker navodi u svojoj studiji o *jazz* glazbenicima (Becker, 1963). Navodeći *jazz* glazbenike kao devijantnu skupinu, govori o njihovom odnosu prema svima koji to nisu. Nazivajući ih *square*, glazbenici smatraju kako *outsideri* nemaju njihov poseban talent te im oduzimaju pravo ikakvog utjecaja na rad glazbenika. *Writer* također neće uvažiti tuđe mišljenje, eventualno ono drugog *writera* ako je iskusniji. Od *outsidera* će pokušavati sakriti svoj *tag*, uopće činjenicu da se bavi *writingom*. Kao razlog tomu *writeri* navode oprez i činjenicu da malo ljudi uistinu razumije *writing* – »većina postavlja zamorna pitanja«. ⁴

»Uvijek dok crtam na nekom legalnom mjestu ljudi koji prolaze postavljaju ista pitanja. Najčešće ih zanima koliko koštaju sprejevi, tko nam ih plaća i šta to piše na zidu. Znamo im odgovoriti kako piše Dinamo u nadi da će zadovoljni otići... a nekad čak traže da ih potpišemo ili nacrtamo.«

Podsjećajući pomalo na prvobitne zajednice, odnosi unutar skupine temeljeni su na strogo određenoj hijerarhiji i kodiranom ponašanju gdje je pogreška gotovo nedopustiva. S obzirom na kodekse ponašanja,

daleko najintragantniji je odnos početnika i iskusnih *writera*.

Potrebno je mnogo vremena i vježbe kako bi *tagovi* i *piecevi* dostigli određenu kvalitetu te je razlika između početnika i iskusnih *writera* očigledna. Iz tih razloga razvio se termin za *writere* početnike – *toy*. *Writer* početnik ili *toy* u početku vrlo nespretno barata materijalima i potrebno je neko vrijeme da nauči pravila što izaziva podsmijeh ostalih.

»Kad sada vidim svoje stare tegove po gradu, koliko su loši, najradije bih uzeo kreč i sve ih prekrečio.«

Već afirmirani *writer* zna pod svoje okrilje uzeti *toya* koji će mu pomagati u nekim sitnijim poslovima. Riječ je o simbiozi jer će *toy* dobiti učitelja, a stariji *writer* garanciju da će netko nastaviti crtati njegov stil i kad se on povuče. ⁵

S *tojevima* na dnu, *writerska* scena definirana je staležima. Grupa je na vrhu dakako ona referentna, i time glavni cilj svakog *writera*, a čine je oni s najboljim stilom – *kingovi*. *King* postavlja pravila i granice, riječima jednoga:

»Gledaj, graffiti scena je izmišljena stvar, umjetno carstvo, umjetna tvorevina, bajka u kojoj živimo (...) kao nekakva banana država u južnoj Americi, fake empire. Funkcionira po vlastitim pravilima koja nisu primjenjiva nigdje drugdje. Samo unutar točno te graffiti scene. Ako pustim vama da se tako ponašate, ponašat će se svi. A to ne mogu dopustiti. Da si ti tako dugo u nečemu, i da si uložila pola života u to, i ti bi grčevito bra-

⁴ Izjave koje se pojavljuju u tekstu prikupljene su kvalitativnim metodama – kroz intervju i razgovore s *writerima* zagrebačke graffiti scene kroz niz godina intenzivnog zanimanja za subkulturu i direktnog iskustva s praksom *graffiti writinga*.

⁵ Primjerice pomoć u bojanju *fillina*, nošenju boja ili čuvanju straže. Ovaj običaj nekada je bio češći, danas zbog dostupnosti informacija preko Interneta sve manje *tojeva* traži neki oblik pomoći.

nila svoja prava i izvršavala obaveze.«

Unutar skupine postoje pravila ponašanja, nepisani kodeks koji *writer* mehanizmima prilagodbe mora usvojiti ako mu je u interesu napredovati te steći poštovanje ostalih. *Writer*, pogotovo kad je riječ o *toyu*, ne smije prijeći preko rada drugog *writera* boljeg od njega.

Prelazak preko tuđeg rada sinonim je za nepoštovanje i zna prouzrokovati svađe *writerskih* skupina. Kao posljedica, iskoristit će se svaka prilika u kojoj je moguća osveta, ponovni prelazak preko rada.⁶ Iz tih razloga neprestano se vode novi ratovi unutar skupine koji, često završeni i fizičkim nasiljem, dijele *writere* na različite sukobljene strane. Međutim, situacija je, kod crtanja na legalnim površinama gdje se slobodna mjesta brzo potroše, drukčija. Iako ne sasvim opravdan, tada je prelazak preko tuđeg *piecea* dopušten, a *writer* pokraj najčešće ostavi poruku poput »respect« ili posveti *piece* *writeru* preko kojeg je prešao čime daje do znanja da prelazak nije iz osobnih razloga.

Zanimljivo je što je *writer* vrlo privržen svom gradu i njeguje lokal-patriotizam. Koliko je jaka njegova želja za vrhom hijerarhije, toliko želi da i njegov grad bude zapažen među *writerima* u svijetu. Iz tih razloga neće s odobravanjem dočekati *teganje toyeva* po samom centru grada. Budući da sa stajališta svakog iskusnijeg *writera* znaju izgledati nakaradno, *toy tagovi* narušavat će scenu i estetiku grada, i *tojevi* će dobiti zabranu *teganja*. Centar grada, kao i gradske linije *vlakova* bit će rezervirane za *writere* pri vrhu,

dok će *tojevi* morati ostati svom kvartu dok ne postanu dovoljno dobri. Spomenuti lokal-patriotizam vidljiv je i u odličnom poznavanju gradskih ulica i prečica, osnovnih i srednjih škola kao potencijalnih mjesta za crtanje te *writer* ponekad zna vozni red *vlakova*, pa čak i koliko dugo koji tramvaj stoji na okretištu.⁷

Čim počne stvarati neku vrstu integriteta, *writer* više vremena počinje provoditi s ostalim *writerima* koji počinju činiti njegov referentni okvir.⁸ Dva ili više *writera* formirati će grupu, *crew*, koja će, slično bratstvu, poprimiti vrijednost svetinje. Člana svoje grupe *writer* ni u kom slučaju neće iznevjeriti i u svakoj situaciji će se zauzeti za njega, dok će ime grupe samo s prvim početnim slovima tegati pokraj svoga taga ili samostalno. Na isti način kao i u bratstvu, ulazak u već postojeću grupu bit će često popraćen inicijacijama.

Iako danas elementi hip-hop kulture nemaju više onu vrstu povezanosti kao na svom početku, *b-boy* neće znati razliku između pojedinih stilova u *writingu*, kao što *writer* ne zna imenovati pokrete u *breakdancingu*. Hip-hop je, pa tako i elementi unutar njega, i dalje ostao rodno određena subkultura. Većina aktera u hip-hopu muškog je spola, a u glazbi se ponekad mogu pročitati jasni seksistički stavovi. Iako ne direktno kao u rap glazbi, u *graffiti writingu* seksizam je također prisutan. Većina *writera* pripada dobnom okviru od četrnaestak godina do kasnih dvadesetih ili ponekad i tridesetih godina i gotovo su uvijek muškog spola. McRobbie i Garber u studiji o djevojkama

⁶ Prelazak preko rada u *writerskom* se žargonu naziva *krosanje*, od eng. *to cross* – prijeći.

⁷ *Writeri* u New Yorku sedamdesetih godina imali su čak i ključeve *vlakova* koje bi međusobno razmjenjivali prije nego što bi išli crtati (Cooper i Chalfant, 1984).

⁸ U New Yorku mjesto okupljanja bila je tzv. *writers bench* u 149. ulici. U Zagrebu takvo mjesto ne postoji, no znaju se interna mjesta okupljanja u pojedinim kvartovima. Ono što je nekad značio *writers bench* danas se svodi na komunikaciju na *writerskim* forumima na Internetu.

i subkulturama tvrde da je isključenost žena iz devijantnih skupina povezana s aspektima nasilja koje te grupe povlače sa sobom (McRobbie i Garber, 1975). *Writeri* čine devijantnu skupinu, a *graffiti writing* oduvijek je u sukobu sa zakonom – moguće je da je upravo vandalizam koji *writing* povlači sa sobom i nesklonost problemima s policijom razlog malom broju djevojaka u ovoj subkulturnoj skupini. Rijetke djevojke koje se ipak odluče na *writing* moraju se suočiti s nizom različitih komentara od strane *writera*, od onih punih nevjerice do onih kojima je želja nešto više od zajedničkog crtanja. U jednu ruku djevojkama jest lakše jer će one, čim počnu crtati – upravo zato što su jedne od rijetkih svoga spola u ovoj subkulturi – vrlo brzo steći poštovanje i biti primijećene. S druge pak strane, *writeri* ih nikada neće smatrati ravnopravnom konkurencijom te će biti skeptični oko *piecea* koji je nacrtala djevojka i mnogi će vjerovati da joj je dobar *piece*, tehnički vrlo korektan, nacrtao netko drugi.

»Često mi, dok crtam, dečki sole pamet, od toga kako bi trebala držati sprej da pokrijem veću površinu do toga kako mi tehnika ne valja ili koristim krivu kopicu. Najčešće im komentari uopće nemaju osnove, tek toliko da nešto prokomentiraju...«

Osim toga, rijetko će koji *writer* imati želju ići ilegalno crtati s djevojkom budući da će sumnjati u njezine sposobnosti poput brzog trčanja ukoliko dođe do bijega pred policijom ili spretnosti u situacijama u kojima je potrebno penjanje preko ograda i slično. Djevojka će se morati puno više dokazivati kako bi dobila zasluženi i ravnopravni integritet.

»Jednom mi je prišla neka žena dok sam crtala, bila je toliko oduševljena što postoje i cure koje se bave *writingom* da mi je poklonila čokoladu.«

Budući da je *graffiti writing* nastao među djecom useljenika u siromašnom društvu, materijali za crtanje najčešće su bili ukradeni (Chaflant i Silver, 1983). Na taj način do danas se među *writerima* razvila vlastita koncepcija privatnog i javnog, društveno prihvatljivog i neprihvatljivog. Budući da ne može financijski pokriti nekoliko *pieceva* tjedno, *writeru* je krađa sprejeva najjednostavnija opcija. Ipak, zbog sigurnosnih kamera i naviknutosti prodavača na namjere dječaka u prodavaonicama boje, krađa je sve manje moguća. Kao i u slučaju s krađom, koja se često ne zaustavlja samo na nabavi materijala za crtanje, konzumacija lakih droga i markiranje jesu još jedan oblik devijantnog ponašanja koji *writerima* ne predstavlja pitanje društvene prihvatljivosti. Mnogi će *writingu* dati prednost pred školovanjem, a pobrkane vrijednosti, izostajanje s nastave ili potpuno zapostavljanje školovanja uopće nije rijetkost. Riječima jednog od *writera*:

»Dan u školi ne može se usporediti s crtanjem s ekipom dok sunce prži, a ti znaš da ostali sjede u školi i umiru od dosade...«

Upravo zbog markiranja nastave, a i problema s policijom, česti su konflikti s roditeljima koji počinju od toga što roditelji prepoznaju tag svog djeteta negdje u gradu, do uništenih zidova sobe nakon isprobavanja nove boje, *tagova* i mješavina tinte. Identitet stvoren kroz *writing* definira *writerov* status na sceni, vidljiv kroz disciplinu i stil kojem se posvetio, predstavlja *writerov* karakter. Posvetivši mu se u potpunosti, vrlo često se u kasnijim dvadesetim godinama *writer* zna naći u situaciji da je taj status jedino što ima pa ga se još čvršće prima pod izlikom da je crtanje jedino što mu ide.

»Većini nas starijih *graffiti* su ono što nas u velikoj mjeri definira. Iako to ne želimo, to je tako.«

Jedno od bitnih pravila unutar *writinga* je ono o prihvatljivim površinama za crtanje. S vlastitom koncepcijom o privatnom vlasništvu, *writer* neće ostaviti trag na privatnom automobilu ili obiteljskoj kući. Međutim, u jednakoj mjeri privatne zgrade i radnje u centru grada ili kamione i kombije neće izbjeci. Isto tako, postoji pravilo o ne šaranju po spomenicima kulture, crkvama i zaštićenim objektima.

»Trpaju nas u isti koš s onima koji bi šarali bilo gdje. Na primjer slučaj pojavljivanja grafita na stijenama na Kornatima sad skoro. *Writingu* samom po sebi nije mjesto u prirodi, to je pokret kojem je mjesto u gradu, u urbanoj sredini. Nitko tko bar malo razumije *writing* ne bi učinio tako nešto.«⁹

Jednostavnije rečeno, po *writerovom* poimanju centar grada nipošto nije privatn. Kada se govori o Zagrebu, kao opravdanje za crtanje po centru *writeri* tvrde kako stanovnici zgrada u centru nisu sami platili obnavljanje svojih fasada. Fasade tih zgrada obnavljane su od novaca iz gradske pričuve, što znači da su je i *writeri* sami kao građani financirali. Jedino od čega će možda sprežati jest teganje po tek obnovljenoj fasadi. Čim se prođe granica centra grada, *writer* postaje pažljiviji, no još uvijek su jedino što je privatno obiteljske kuće.

Početak kraja

Vraćajući se ponovo na homologiju, no ovaj put promatrajući *writing* izvan konteksta hip-hopa, ne postoji određen stil odijevanja ili smjer u glazbi koji će *writer* slijediti.¹⁰ Ipak, mrlje boje po odjeći postaju nešto

što je nemoguće izbjeci, a velik broj će ih se usput baviti *skateboardingom*, *snowboardingom* ili nekom sličnom aktivnošću. Prema tome, i njihov stil odijevanja i vrsta glazbe koju slušaju bit će determinirani ovim prethodnim.

Koristeći priliku da ostavi neki trag kada god to može, *writer* ne izlazi bez markera ili spreja, a vraćajući se kući ne izbjegava duže puteve ili pješaćenje.

»Najdraži su mi izlasci kad se klošarimo po gradu i usput se tegamo. Ako se ide u neki klub, najviše volim onaj dio vraćanja kući. Stavim slušalice u uši, navinem muziku i tegam se cijelim putem do doma. Put koji obično traje pola sata ovako traje duplo više.«

Kad se govori o korijenima ove subkulture, grad New York, kao kolijevka hip-hop kulture gdje su prvi *piecevi* bili oni crtani na vlakovima podzemne željeznice, igra izuzetno važnu ulogu.¹¹ Djeca su useljenika, uglavnom pripadnici afričkoameričkih i latinoameričkih etničkih grupa, znajući da u uvjetima u kojima žive vrlo vjerojatno neće u životu postići više, imala želju postati poznata barem na ulici, jedni među drugima. Od samog početka *graffiti writer* nosi etiketu marginalnog i delinkventnog. Prema tome, mnogi će, pričajući o neusporedivom osjećaju nacrtanog zida i vlaka, tvrditi kako crtanje po legalnim površinama nije pravi *graffiti writing*. Međutim, tendencija prema sterilizaciji i elitizaciji gradova, gdje nadzor prostora videokamerama postaje gotovo neizbježan što uvjete crtanja čini težima, uskoro će legalno crtanje učiniti jedinim

⁹ Stav jednog *writera* o nedavnom slučaju pojavljivanja grafita na Kornatima.

¹⁰ U početku vrsta glazbe koju su isključivo slušali bila je *rap*. Danas osim rapa mnogi slušaju i *punk*, *hc*, *reggae*, *d'n'b* i sl.

¹¹ Postojala je filozofija da *piece* na vlaku prelazi preko cijelog grada te će značiti više nego oni na zidovima (Chaflant i Silver, 1983).

mogućim načinom. Zbog čuvara i detektora pokreta, crtanje po vlakovima odavno je postalo luksuz, gotovo nemoguć u zemljama Europske unije gdje su *piecevi* i *tagovi*, ukoliko ih je uopće moguće izvesti, izbrisani sljedećeg jutra. Primjerice u gradu kao što je London, gdje je video-kamera pokriven gotovo cijeli centar grada i podzemna željeznica, *pieceva* uopće nema, moguće je vidjeti tek poneki *tag* na telefonskoj govornici ili rasvjetnom stupu. Crtanje pred videokamerama *writeru* predstavlja prevelik rizik, pogotovo kad garancija da *piece* neće biti uklonjen ne postoji. *Sticker*, čija se kvaliteta ne može uspoređivati s onom koju ima dobro izveden *piece*, izbor je koji nosi mnogo manje rizika.

Isto tako, *graffiti writing* postaje odličan simbol svega što želimo interpretirati kao dio urbane kulture, od videospota i filmske scene do naslovnice za knjigu. Na temelju subverzivne kulture, prije svega zakonski nedopuštene, masovno se zarađuje, a ona sama, površinski shvaćena postaje moda. Kao primjer može poslužiti priča o tenisicama koje su sedamdesetih godina sportske marke *Adidas* i *Puma* lansirale na tržište. Tenisice su bile namijenjene prodaji po jeftinim cijenama upravo za siromašnu radničku klasu. Takve tenisice s prepoznatljivim debelim vezicama (*fat laces*) postale su jedan od simbola početka hip-hopa, a *writeri* su ih crtali na svojim likovima uz *pieceve*. Paradoks je u tome što su upravo te iste tenisice, nekad proizvedene kao najjeftiniji model, danas – kad su se ponovno počele proizvoditi kao simbol trendovskog *old schoola* – jedan od najskupljih modela tenisica.

U dokumentarnom filmu *Writerz*, povlači se paralela između grafita i reklama (Vecchione, 2004). Kao i u tagove, prolaznik je prisiljen gledati u *billboarde* na gradskim fasadama. Svrha je, čini se, jednaka. Iako manje nametljiv, *writer tagom* želi propagirati sebe

u jednakoj mjeri kao što reklama propagira određeni proizvod. Razlika je što će prolaznici *billboard* nasred glavnog trga prihvatiti, čak i poslušati i istovremeno učiniti sve kako bi uklonili *tag* pokraj, čime nesvjesno postaju zaslužni za polako nestajanje jedne subkulturne skupine.

Paradoks je u tome da rijetko prihvaćen pokret, nastao kao *underground*, danas možemo naći kao dio kulturnog mainstreama. Unutar same skupine razvila se cijela industrija, koja je dosegla čak i proizvodnju odjeće i figurica za sakupljanje. Mjesta okupljanja odavno su zamijenili forumi na Internetu. Pitanje je hoće li sam proces crtanja naći kompenzaciju u nebrojenim videoigricama koje pokušavaju simulirati cijeli proces crtanja po vlaku, od ulaska u spremište vlakova do policijske potjere. Iako uhvaćen na djelu, iz videoigrice *writer* će izvući živu glavu dok će mu, zbog sve rigoroznijih kazni, u stvarnom životu prijetiti i ona zatvorska.

Zbog promjene samog koncepta *writinga* i njegova ulaska u *mainstream*, može se reći da *graffiti writing* kao subkultura izumire. Pitanje je, međutim, je li početak kraja počeo kad su zidovi postali supstitut za vlakove ili postupnom komercijalizacijom? U svakom slučaju, danas prisutna subkultura sadrži elemente izvornog *graffiti writinga*, no sam smisao je promijenjen. Lijepljenje *stickera* koji u metropolama dolaze kao kompenzacija *tagovima* i *piecevima*, čime nestaje akcija samog crtanja, narudžbe za uređenje interijera različitih kafića, dućana ili izrada reklamnih plakata kao i sama činjenica da se na *writingu* može zaraditi, bitni su elementi zbog kojih subkultura koja je danas prisutna može dobiti prefiks *post*. U *post-writingu* grafite se koristi u svrhu dizajna, rijetki *post-writeri* imaju iza sebe iskustvo iscrtanog vlaka, a ilegalno crtanje kao kategorija polako nestaje. Dijelomice kao primjer može se spomenuti trenutna si-

tuacija u Zagrebu. Gradska uprava mahom pokušava disciplinirati *writere* financirajući navijačke udruge koje ih unajmljuju kako bi im pisali parole i transparente.¹² Dok je ilegalno crtanje posve neprihvatljivo, od legalnog se masovno zarađuje, *graffiti jamovi*¹³ su medijski eksponirani, a *writeri*, koji će radije nacrtati reklamu za *Juicy sokove* ili *Ožujsko pivo*, nego napisati svoje ime, dobivajući sponzore ili tiskajući majice postaju

medijske zvijezde.

Njemački *writer* Cemnus još je 1992. grupi zagrebačkih *writera*, upoznavši se s njima na *jamu* u Münchenu, rekao:

»Dobrodošli dečki, Hrvatska nam se odlučila pridružiti, to je super. Međutim, dečki, došli ste na početak kraja...«

Citati koje tekst sadrži prepiska su privatnog dopisivanja sudionika zagrebačke scene, intervjua i rasprava na graffiti forumu (www.zagrebfever.net). Prikupljani su u razdoblju od 2003. godine do 2008. tijekom kojeg sam aktivno sudjelovala u praksi graffiti writinga.

Literatura:

- Becker, H. (1963). "The Culture of a Deviant Group. The 'Jazz musician'", U: Gelder, K., Thornton, S. (1997, ur.): *The Subcultures Reader*. Routledge, London.
- Chalfant, H., Silver, T. (1983). *Style wars*. Dokumentarni film.
- Cooper, M., Chalfant, H. (1984). *Subway Art*. Thames & Hudson, London.
- Gelder, K. (1997). "Part Six – Place, Identity, Territory: Introduction". U: Gelder, K., Thornton, S. (ur.): *The Subcultures Reader*. Routledge, London.
- Hebdige, D. (1979). *Subculture. The meaning of style*. Methuen, London.
- McRobbie, A., Garber, J. A. (1975). "Girls and subcultures", U: Gelder, K., Thornton, S. (1997, ur.): *The Subcultures Reader*. Routledge, London.
- Phase 2 (1996). *Style Writing from the Underground*. Nuovi Equilibri, Viterbo.
- Vecchione, M. A. (2004). *Writerz – 20 ans de graffiti a Paris*. Dokumentarni film.
- Willis, P. (1997). "Profane Culture", U: Gelder, K., Thornton, S. (ur.): *The Subcultures Reader*. Routledge, London.

¹² Primjerice *piece* »Ovaj grad čuvaju B. B. B.« na potezu Jadranski most - Horvaćanska ulica, »Što se krvlju brani, ne pušta se lako« kod križanja Savske i Slavonske avenije, navijačke parole uz ime kvarta mogu se naći na ulazu u gotovo svaki kvart.

¹³ *Jam* je naziv za organizirano crtanje više *writera* na legalnom mjestu. Često se bira najbolji stil i događaj je popraćen glazbom. Na *jamu* je zabava bitnija od samog crtanja te se često produži i na nekoliko dana i *after-partyjima*.

Graffiti Writing as a Form of Subcultural Practice

Abstract:

The subculture group Graffiti Writing, labelled as delinquent, is recognizable by leaving their marks on city frontages. The sole purpose of Graffiti Writing is to write nicknames, to leaving one's mark on as many surfaces and as perfect as possible within the rules of the writing expression. The letters and words become exclusively visual images which give the writer the deserved integrity. Mentioned as particularly interesting are the relations within the group based on a strict hierarchy and codified behaviour. Equally interesting, when observing writing within the context of hip-hop culture, which is very often gender determined, is the question of the relation to women writers which are very scarce in number. Given that writing originated in a poor society, and the materials used to write were often stolen, a specific conception of private and public and good and bad developed within the group. The paradox is that the underground movement which was seen as something intolerable and in conflict with the law can now be found as a part of the cultural mainstream. The inclusion of Graffiti Writing into the mainstream caused for it to disappear in its original form. The contemporary movement can be called post-writing" not only because of its commercialization, but also because of the change in the very concept of writing. The tendency to sterilize and gentrify cities, where public space is inevitably monitored by security cameras, is in turn causing a subculture group to disappear.

Keywords:

subculture groups, graffiti writing, hierarchy, hip-hop culture, privacy, commercialization, post-writing